

INDEKS KNJIGA

Pitanje jezika i pitanje sveta kao odnosa posedovanja/neposedovanja krajnji je domet ove knjige, čime se ona strmoglavljuje među brojne druge primere iz produkcije generacije.

Ovaj tekst je eliminatorno prišao unutrašnjem sloju knjige *Okovan rebrima*, onako kako je uslovljen višestrukim čitanjem. Spoljašnji sloj, ono u pisano na belinu stranice, proizvoljno je, kao u svim knjigama, te tako nezanimljivo. Pred alternativom generacije: *tradicija ili destrukcija tradicije*, Dunderski se ne odlučuje. Ova skepsa prema izričitim stavovima prvi put se manifestuje u tekstovima J. Zivlaka i taj podatak već je poslužio da se Dunderski, Zivlak, Stanić i Benka, četvorica najmlađih pripadnika *Generacije u sopstvenoj senci* brzopleto svrstavaju u isti red.

Milan Dunderski samo ponovo govori o već ukazanom problemu neispisanog lista i teško je bilo šta precizirati o njegovom daljem razvoju.

*U dubrištu tražiš glas
Sta te zasenjuje
Tek stran ostaješ
Zauvek*

Pisanje o prvim knjigama uvek je sitničarenje iz *pune glave*. Ako smo uspeli da osvetlimo kako se jedno razdoblje prelama kroz ovu knjigu, tada je dovoljan rezultat koji je proiziđao iz spoja pisanje/čitanje, izazvanog knjigom *Okovan rebrima*. Dat je jedan od bitnih elemenata za diskusiju šireg obima, koja bi, možda, pokazala na koji način današnja »bolest« pisanje vodi u njegovo buduće »zdravlje«.

Vujica Rešin Tucić

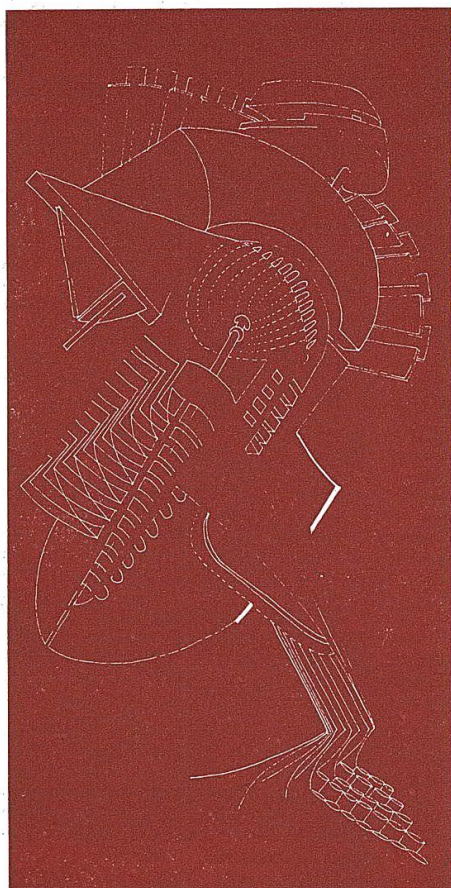
MIRKO MARJANOVIĆ: »SREDIŠTE«

»Svjetlost«, Sarajevo, 1973.

Vrlo vjerovatno bi sociolog našao u ovoj knjizi novela Mirka Marjanovića dosta materijala za svoja istraživanja, no ništa manje ni moralni dijagnostičar društva. U žiži Marjanovićeve opservacije nalazi se izvjesna porodica Banduk koja se u poratnim godinama ruiniira, troši, razara i raslojava u doticaju sa svijetom i novom sredinom u kojoj se pokušava aklimatizirati, saživjeti, sredinom i situacijom u koju je, ne zna se baš tačno kako i zašto, gurnuta i dospjela. To je po svemu gradska gungula; Banduke vuku korijen, socio-psihološki, negdje sa sela, iz nekih perifernih i patrijarhalnih okružaka, iz prigradskih naseobina. U toj sredokračić između grada i sela nastaju problemi tipični za svijet sličan ili nalik na Banduke. Središte je daleko od njih, u njima živi periferija iz koje se zalud otimaju, i u tom grčenju, otimanju i inkliniranju ka tom iluzornom središtu života i nastaju lomovi, groznice, dileme, katarze, gubljenja i nesnalaženja. Nije stoga čudno da Marjanovićeve knjige novela tendira romanu. To jezgro — to središte ka kome se kreću, a koje ih neće — čini njihovu dramu, njihovu tragikomediju, sjenči njihove egzistencije. Te egzistencije oslikane su s ruba, iz prikraja, malo kad obuhvatao i sprijeda, izravno. To je specifičnost ovih proza, njihova inovacija; inovacija postupka koji je njegovan, brušen. Ne ide se u stvar izravno, nego postupno, od detalja ka cjelini. Traje

pred našim očima vrtnja u krug tih ljudi poput leptirica oko noćnog svjetla koje ih začarano mami. Negdje u središtu je veliki srećni uspjeli život kao dar i kolač sudbine. A ulaza za Banduke nema. Oni se grizu, osipaju, otuđuju. Oni dolaze iz prikraja — ka željni svega, a najviše uspjeha i laka života, života bez krivice i grijeha, bez kajanja, a stalno trpe i bivaju terani tamo odakle su neznano kad dospjeli. Pisuju je primarno stalo da ispiše svojevrsnu hroniku izgubljenosti i jalovosti Banduka, koji se pred našim očima sazdaavaju iz sjene i utvara u žive ljude i transformišu u simbole, moralnu hroniku njihova pada i lutanja za imaginarnom srećom i konačnim egzistencijalnim utemeljenjem, postojanošću, ali, umjesto stabilnosti, njima se događa sve suprotno: krhki su, labilni, labavni, bolesni, neurotični, na rubu snoviđenja, grijeha, prestupništva i zločina. Preko tog moralnog vrtišta jasno se naslućuje, nazire socijalni puls tog uzmućenog svijeta koji se nije ustalio, nigdje još, zapravo, ne pripada, iako prividno živi u velikom gradu, u masi svijeta koja tek treba da se sredi. U tim ljudima kao da, zažežen od ukletih predaka, gori vječni žižak lutalaštva, nemira, patnje. Oni uvijek teže nečemu drugom što oni nisu i što neće ni biti. Teže ciljevima koje neće doseći i imanju koje neće posjedovati; koje, zapravo, njih posjeduje i kad ga dosegnu. Zarobe. I oni mu služe. Grijeh, krivnja, ispaštanje. Nagoni. To je u njima jako. Podvučeno. Samoanalizuju se, seciraju, ali bez rezultata. Muče međusobno. U svakom slučaju, njihova moralna dijagnostika i socijalnost građa su i za literarno-stvaralački postupak, koga se Marjanović u dobar čas prihvatilo.

Knjiga novela, čak gotovo roman jedne rasute porodice koja se klata između stvarnosti i privida, između simbola i naturaliteta, kao literarni rezultat nije, možda, ujednačena kvalitetom, postoje bolje ili nešto slabije deonice, u nekim pričama poticajni smisao je dublji, u nekim nedorečeniji i polovičniji, pisac nije svaku novelu motivacijski dotjerao do prirodnog kraja i razrješenja, u nekim je cilj zamućen, no u svima je put do životne i umjetničke punoće bar zacrtan, nagovješten. Za Marjanovićev literarni postupak, koji nije lak ni konvencionalan nego složen i delikatan, na granici eksperimenta, karakteristične su novele *Nerješivi problem preprodavca šljunka*, *Gospodin Uš*, *Strašni život Igora Banduke* i *Zagonetni vrisak vranca u rano ljetnje jutro*, a posebno dvije završne u kojima je gusto psihološki i simbolično izražen i sadržan smisao Marjanovićeve novelističke potrage za porijeklom i životnim i sidrištem i staništem izvjesnih Banduka: u *Smrti iz devetnaestog stoljeća* i *Povratak ubice iz devetnaestog stoljeća u Novo Sarajevo*. Van konteksta ovih probrojanih novela stoji, po strani, zasebno, psihološka proza *Fra Valerijev povratak iz T. u C.* Stoji kao skica nekog novog romana ili kao digresija ovog ciklusa. No, kompleks Banduka, kako je ranije naznačen u uvodu ovog osvrta, najbolje baš izriču i označuju netom pomenute i izdvojene novele u kojima je pisac demonstrirao i svoj literarni postupak i svoj svjetonazor i težnju da u tim pomenutim i skrajnutim ljudima otkrije ono što je u njima njihovo, tj. vlastito, ali i opšte, a opšte je — propadanje i rasulo. Banduke žive jalov grozni-

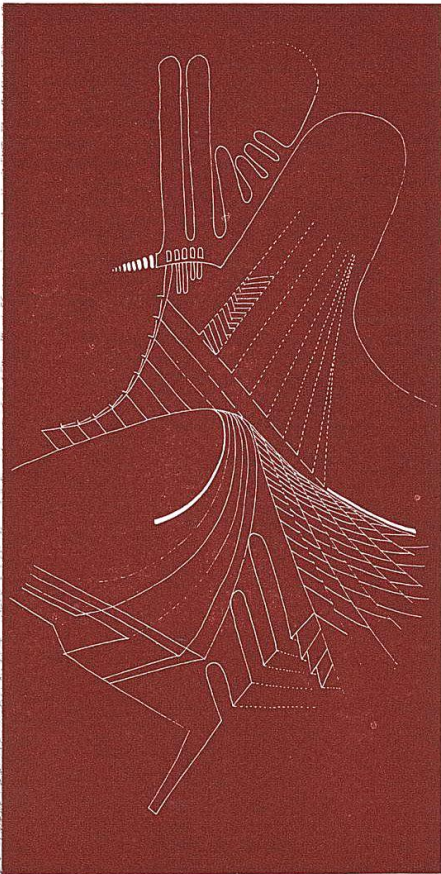
knjige na negovanju tog paradoksa — ubijanja autora. Nužni dodatak sledi: svet postoji tako što ne postoji.

*Gradi se svet
Od pogleda
U nestabilni ram
Ogolelih reči*

Dizanje i spuštanje kapaka jednog para ljudskih, ili nekih opštih, svetskih očiju, otvara i zatvara svet. I kod ovog, kao i kod ogromnog broja savremenih autora *problem slike* uočen je i na tome se njegovo traganje završava. Na interakciji pogleda — psihofizičkog posedovanja/neposedovanja.

čav život koji ih rastače. Tu jalovinu Marjanović slikovito literarno fiksira u raznim epizodama, etapama i fazama njihova bivstva, ali ne kao dovršen čin, kao okoštalo i okončano stanje, nego kao proces koji traje u čovjeku kao bolest ili strah koji se nevidljivo šire u čovjeku trujući tijelo i zagađujući duh. Banduke razapinju neutojlive strasti. Nije, istina, uvijek najjasnije u čemu su sve njihove duhovne i duševne muke, šta ih je to izmučilo i potjeralo iz jazbina na svijetlost dana i istorije, zašto baš svi moraju stradati i pokazivati svijetu svoju kivanost i jetkost, i ranjivost, i slabašnost, i načetost, jer autor, ponekad, ljubomorno sakriva »prave karte«, plašeći se, valjda, da bi oštrinom i jasnoćom konačne motivacije doveo u pitanje svoj nadograđeni i izvedeni pogled na taj svijet i time ga svijet ogolio i demistifikovao.

U čemu je svojevitost Marjanovićevih proza? U postupku? Ili u nečemu drugom? Najviše u načinu kako izriče mutninu i mučninu u ljudima, i to u situaciji koja, kao

i ljudi unutar nje, nikad nije dovršena i ispunjena, uvijek je nedostupna i nedokaziva. Traganje se nastavlja. Čovjek je rovit, pun mrlja, primisli, iskidan. Uхватite jednu gestu, a sve drugo isklizne kao pijesak među prstima. Marjanoviću nije stalo da vam kaže sve što zna, on vas tek navede na stvar ili vam natukne nešto od pravih razloga. Ostalo je na vama. Sa svakom novelom bliži ste ishodu, ali kraja kao da nema. Tajna ostaje. Na nama je da produžavamo impulse i podstreke, da ih maštom nadograđujemo, ali ponekad čitaocu ponestane strpljenja i on se osjeća iznevjeren, odnosno nezadovoljan, prikraćen, pa je u napasti da traganje napusti.

Dvije finalne novele zasvođuju zbirku dajući joj neočekivan, čak iznenađujući, smisao: tu smo jače nego drugdje na pragu i tragu čisto društvenih fenomena koji opet nagoveštavaju nove mogućnosti Marjanovićeve proze.

Risto Trifković

IVAN PANČIĆ: »NATPIVAVANJA«

»Osvit«, Subotica, 1972.

Već duže vremena savremeni pesnici istražuju prošlost; i mnogi mladi — u prvim knjigama ili u prvim većim pesničkim poduhvatima. Pretražuju antikvarna izdanja, podvlače redove na nekim zaboravljenim stranicama starih novina, kalendara, ispisuju arhaizme, u svojim duhovnim avanturama zalaze u bivše parohije. Neki to čine u cilju obogaćenja poetskog rečnika, neki zbog zanimljivih a bizarnih anegdota, a ima i takvih koji, čim zahladni danas, traže neko toplije mitsko ruho. Među njima su i oni ispitivači folkloru, koji — u težnji da proniknu u narodnu dušu — duboko veruju da je u prošlim traumama onaj najošttriji trn koji svojim ubodom izaziva i sve kasnije, današnje neuroze. Međutim, najčešće se susrećemo sa činjenicom da tzv. psihopoezija uzaludno leči ubode na duši miksturoom sentimentalnog čovekoljublja.

U poemi *Natpivavanja* Ivana Pančića, subotičkog pesnika i psihologa, vidljivi su i neki obuhvatniji istraživački postupci, kao i naglašena težnja ka stvaranju psihopoeetskog profila čoveka jednog doba, subotičkog »pradida«, sluga, biroša. Pančić je, u tekstu *Umjesto prologa*, dao na znanje da polazi od stanovišta Maksima Gorkog, koji je jednom rekao da je folklor tvorevina radnog naroda. Prema tome, i pesnikova želja da dopre »do kolektivnog svjesnog i nesvjesnog« motivisana je prošlošću upravo onih koji nisu živeli u carstvu »gdje je med i mlijeko«, a povodi za »natpivavanja« nađeni su u njihovom životu i u njihovoj već zaboravljenoj pesmi.

Opređenjenje Ivana Pančića zaslužuje pažnju, naročito danas, kada se oseća potreba da se iz hermetizovanih pesničkih zakutaka izade u šire prostore komunikacija. Ali, u odnosu na realizaciju njegovog pesničkog koncepta, pojavljuju se izvesne dileme.

Poema je napisana u duhu i sazvučju bunjevačke ikavice, u osmeračkim katrenima sa paralelnim rimama, a komponovana je u tri dela. Svaki deo čini po jedna uvodna pesma, koju govori »kroničar«, i deset pesama u jedinstvenom poemskom spletu. Završna pesma hroničara, na kraju poeme, označava lokaciju i ukrštaj prošlosti i savremenosti. Uvodne pesme prvog i trećeg dela, kao i završna pesma, napisane su je-kavski i savremenije su strukture, a uvodna pesma drugog dela u jednakomernoj je ikavskoj intonaciji.

Reči hroničara predstavljaju svojevrсно rezonovanje i nadsvođavanje glasova koji dolaze iz prohujalih godina, iz vremena i prostora kada su paori, sluga i biroši »krenuli iz bune davno«, kada se bivše slike spajaju na jednom, za pesnika mogućem, istorijskom panou. A taj Pančićev pano, u osnovnom sadržajnom toku poeme, prekrivaju gradonosni oblaci ratova, buna i plotuna, evokacije graničarskih sloboda i rešetaka,

ka, težačkih muka bezemljaša i socijalne nepravde, no i ekspresije sa prosjajem vedrina kao markacije otpora i prevazilaženja sudbine. Iz bunjevačkih narodnih pripovedaka i pesama izviru motivi o odnosima gazda i sluga, o salašarskim danima i noćima, o prividu i stvarnosti, o svečanostima dužijance, o grlicama koje krase zabat Subotice, a pesnik ih natpeva čaš tvrdim, čas lako pevnim stihovima — brzotokim, u vihornom naletu, i iskričavim, podskočnim, slikovitim na jednostavan govorni način.

Međutim, Ivan Pančić je više pažnje posvećivao podvlačenju opšte karakterologije nego utančanim transponovanju životnih pojedinosti na polietničkom prostoru okruženja Subotice. Otuda je njegova poema, i po vokaciji i po tematici, u suženom okviru predanja i folkloru.

Ostvarujući svoj koncept o psihopoeetskom profilu čoveka jednog doba, »natpjevavajući sve prostore i vremena«, Pančić je, bez sumnje, pesnički iskazao svoje afinitete, najuspešnije u onim lirsko-epskim kontrastima u kojima starinski glas pesme izvire iz svoga jezičkog rudimenta. Ali, da bi se prevazišla ograničenja za današnje čitaoce poezije, koja su sadržana u istorodnom natpevanju prošlosti, čini se da je potrebna veća nosivost uvodnih pesama, odnosno kazivanja hroničara-pesnika koji je zašao u vreme i »lutajući prohujalim godinama« doživio trajnije vrednosti. Jer, iz zatvorenog regionalizma kako drukčije izaći?

Jovan Dunđin

RADE OBRENOVIĆ: »TATA, ZVONI TELEFON«

Biblioteka »Ulaznica«, Zrenjanin, 1973.

Prva knjiga dečjih pesama Radeta Obrenovića stoji u znaku traženja fenomena dečjeg u pesmi. U većini pesama taj napor nije doneo ploda: autor je isuviše zagledan u modele koje nastoji da sledi i malo mari za vlastitost. Pesme u ovoj knjizi nastale su na tragu poetike zabavljaštva. Pesnik, naime, u dečjoj pesmi vidi otvoreni prostor za izmotanciju, ničim osmišljenu igrariju, jednu vrstu cirkusijade reči. Impulsi za pesmu, kako izgleda, dolaze spolja: pesnik se zanima kako bi zabavio svog čitaoca, a ne kako bi dospao do detinjstva pesme, do čistoće pesničke reči. Otuda imaginiranje čuda i svakojakih nemogućnosti ostaje pod senkom usiljenosti i gestikuliranja. Umesto lucidne prodornosti dečjeg pogleda, ovde funkcionišu zabavljački mehanizmi sasvim kratkog daha i smisla i sasvim blizu banalija. Besmislice zatvorene u rime, ishitrena čudaštva, igra shvaćena kao delatnost koja ne podrazumeva nikakva načela, imaginiranja »bez veze«, to su, ukratko, osnove na kojima autor nastoji da osvoji prostor dečje pesme.

U nekoliko pesama u trećem ciklusu *Pesme crtane bez boja* (u kojem nalazimo dva lepa i višeznačna stiha: »Hoću da crtam sina / a nemam tako plavu boju za njegovu kosu«) Rade Obrenović ostvaruje nekoliko uspešnijih pesama pisanih jednostavno i spontano, koje donose čiste snimke malih događanja svakodnevnice i njihovih refleksa u dečjoj osetljivosti za male stvari. Međutim, i tih nekoliko začuđenih izveštaja iz autentičnog dečjeg sveta autor nepotrebno slaže u slikovne grafičke forme koje razbijaju neposrednost kazivanja.

Osnovni utisak o preuranjenosti ove prve knjige dečjih pesama (čemu objavljujati stilske vežbe?) i potpuni nemar u selekciji (ne primećuje se uloga urednika) ne ublažavaju ni nekoliko uspešnijih pesama koje su, zapravo, naznake jednog mogućeg autorskog pristupa dečjoj pesmi.

Vladimir Milarić